

Cornel Ungureanu
Mitteleuropa periferiilor

Ediția a doua, revăzută și adăugită

B R U M A R

Timișoara, MMXVIII

Cuprins

Introducere	5
I. Lecția de istorie. Despre necesitatea unui alt Centru.....	7
II. Utopiile imperiale ca vocație a periferiei. Între periferie și margine	10
Cutia Pandorei (I). Temele tabu ale unei lumi blestemate.....	13
Cutia Pandorei (II) – Pentru o istorie alternativă a literaturilor din Europa Centrală	17
Mihai Eminescu. Centrul și calea spre el	26
1. <i>Anii formării. Muntele alb, insula albă.....</i>	<i>26</i>
3. <i>Subconștientul imperial (I)</i>	<i>34</i>
4. <i>Dezvrăjirea lumii</i>	<i>37</i>
<i>Subconștientul imperial (II).....</i>	<i>38</i>
 Partea întâi	
I	
Sacher-Masoch și prima metamorfoză a periferiei.....	43
1. <i>Preliminarii la vesela apocalipsă. Hedonismul pur și impur</i>	<i>43</i>
2. <i>Rănila sinelui.....</i>	<i>46</i>
3 <i>Alți medici, alte istorii.....</i>	<i>47</i>
4. <i>Istoria (erotică a) omenirii ca istorie a represiunii</i>	<i>48</i>
Švejk sau despre invulnerabilitate	53
1. <i>Cum sare în aer lumea noastră.....</i>	<i>53</i>
2. <i>Maeștrii și elevii stilului grotesc. Hašek între Kafka și Hrabal.....</i>	<i>55</i>
3. <i>Scurtă retrospectivă. Alți colegi din revoluția mondială</i>	<i>57</i>
4. <i>Epopeea eroi-comico-satirică cehă.....</i>	<i>59</i>
5. <i>Švejk, între alibiuri și alianțe.....</i>	<i>62</i>

Miroslav Krleža în haosul panonic.....	68
1. <i>Întâlniri și despărțiri în Mitteleuropa periferiilor</i>	68
2. <i>Aventura jurnalistului. Trecerea la proză</i>	69
3. <i>Naufragiul în haosul panonic</i>	71
Hermann Broch – trezia și somnul	83
1. <i>O nouă religie: treptele convertirii</i>	83
2. <i>O paranteză: Amintirile unui ofițer</i>	85
3. <i>Una dintre cele patru Apocalipse</i>	87
Gombrowicz, altă filieră poloneză	95
1. <i>Pe scurt, despre „a muri“, odinioară</i>	95
2. <i>Gombrowicz – puțină paleontologie culturală</i>	95
René Fülöp-Miller – întoarcerea acasă	103
1. <i>Născut în Banat, anul de grație 1891</i>	103
2. <i>Aventurile și cărțile unui jurnalist în anii '20</i>	104
3. <i>Baccanala de argint</i>	105
Dosar Fülöp-Miller	107
<i>Unchiul Gioca</i>	107
Emil Cioran – amurgul unui Imperiu. Retrospective posibile	110
1. <i>Din nou despre Rășinari</i>	110
2. <i>Izgonirea din rai</i>	110
3. <i>Heautontimorumenos</i>	115
4. <i>Valorile „imperiale“</i>	117
5. <i>Blestemul rădăcinilor</i>	118
6. <i>Starea periferică</i>	120
<i>Post scriptum</i>	124
Emil Cioran. Amurgul unui imperiu. Retrospective posibile II	125
<i>Izgonirea din Rai</i>	125
<i>O țintă: Lucian Blaga</i>	128

Împreună cu Mircea Eliade	130
...și cu Noica.....	132
Dosar Emil Cioran	134
1. Fratele fiului risipitor. Amintirile.....	134
2. Fiul si Fratele fiului risipitor în Parisul retragerii.....	135
3. Între mărturisirile fratelui și istoria literaturii	136
4. Wolfgang Kraus, prieten din apropiere.....	137
II.	
Români, germani, maghiari. De la Franyó Zoltan la Robert Reiter.....	139
Robert Reiter, de la „Ma“ la Miorița și la „Mozaic bănățean“	141
De la Adolf Meschendoerfer la Dieter Schlesak.....	148
1. Heimatliteratur, dinspre Brașov	148
2. O paranteză: Octav Șuluțiu	150
3. Scriitorii anilor '40	152
4. Scriitorii de la 1955	153
5. Tinerii anului de grație 1959. Condamnații din septembrie: Wolf von Aichelburg, Hans Bergel, Andreas Birkner, Georg Scherg, Eginald Schlattner	155
6. Georg Scherg.....	159
7. Scriitorii din 2012. Și cei din 2014.....	159
Konrád, Kiš, Kundera	162
1. O confesiune la începutul anului 2000.....	162
2. Konrád, Titel, Breban, Bălăiță.....	163
3. Topografia Infernului.....	164
4. Contrautopia la 1959.....	165
5. Ultimii bastarzi ai lui Makarenko	165
Vânt potrivit până la tare.....	167

I

Întemeierea. Ardealul, ca o Prusie.....	175
George Coșbuc.....	183
1. <i>Recursul la George Coșbuc</i>	183
2. <i>Poezia ca succes public, după Eminescu</i>	184
3. <i>Coșbuc și Eminescu</i>	186
Octavian Goga	190
<i>În loc de introducere</i>	190
<i>Topo-grafii</i>	192
<i>Expansiunea unei obsesii</i>	193
<i>Să ne întoarcem la Istoria literaturii</i>	196
<i>Câteva poezii</i>	201
<i>Omul revoltat la 1900</i>	205
<i>Viața și petrecerea. Carnavalul</i>	209
Ion Agârbiceanu	214
1. <i>Alt început de secol</i>	214
2. <i>Temele mari ale literaturii și tiparele umaniste</i>	216
3. <i>Păstrând distanța față de Centru</i>	219
4. <i>O bibliografie mereu polemică</i>	221
5. <i>De la Ion Agârbiceanu la Ioan Brad</i>	224
Liviu Rebreanu într-o geografie a granițelor	228
1. <i>Locurile</i>	228
2. <i>Fondul original</i>	233
3. <i>Ofițeri, soldați, victime</i>	236
4. <i>Aceste zone de fugă</i>	240
Dosar Rebreanu.....	248
<i>Pavel Dan. O carte neterminată: Ospățul diavolului</i>	248
<i>Titus Popovici. Scriere și rescire</i>	250

<i>Lucian Blaga: Problema șansei: Spațiul mioritic ca matrice</i>	254
<i>Noul Centru. O încercare de definire</i>	257
<i>Matricialul trădat. Exilul interior</i>	260
<i>Viena ca reper.....</i>	263
<i>Lucian Blaga pe Luntrea lui Caron.....</i>	265
<i>Blaga și ceilalți.....</i>	269
 Cercul literar de la Sibiu. Stanca, Doinaș și ceilalți	274
<i>Ion Horea, între Negoitescu și Ioanichie Olteanu.....</i>	280
<i>Steaua, Tribuna, Echinox.....</i>	284
<i>Un critic de direcție.....</i>	289
<i>Literatura unei generații.....</i>	290
<i>Eugen Uricaru, la încheierea unui roman-fluviu.....</i>	291
<i>De la „Echinocțiu“ la „Vatra“. Mihai Sin</i>	296
 Ion / Ioan Alexandru.....	300
<i>Imnele. De la Pindar și Roman Melodul la Ioan Alexandru</i>	302
<i>Un loc al Imnelor: Mănăstirea Putna.....</i>	303
 Marta Petreu	308
<i>Acasă, pe Câmpia Armaghedonului.....</i>	308
<i>Viațamoartea</i>	311
 II	
 Asediul Vienei. Versiunea Horia Ursu	315
 Radu Pavel Gheo și călătorii mileniului al doilea și al treilea	319
1. <i>Cartogramele</i>	319
2. <i>Timișoara, înainte și după revoluție. Lumea, înainte și după</i>	320
3. <i>Documente pentru lumea de mâine, pagini pentru lumea de azi.....</i>	320
 Alexandru Potcoavă și ai lui.....	322
<i>Alte personaje, alte poeme</i>	324
<i>Andrei Bodiș și evadarea din vid.....</i>	325

I. Bucovina

Cronologia și statistica	331
O întoarcere acasă. Anița Nandriș Cudla.....	334
<i>Dintr-o bibliografie sumară.....</i>	335
Paul Celan.....	336
Gregor von Rezzori. Zăpezile de altădată	338
Dosar Rezzori.....	340
<i>Cărți regăsite. Ovid Țopa. T. Robeanu.....</i>	340
<i>Sergiu Flondor</i>	342
Norman Manea. Autoportretele scriitorului.....	343
1. <i>Variante pentru un autoportret</i>	343
2. <i>Cărțile care sfidează și speră</i>	344
Provinciile lui Lucian Costin	346
<i>Dar ceilalți?.....</i>	348
Mircea Streinul.....	356
1. <i>Diavolul, ca ființă bastardă</i>	356
2. <i>Numele ucigașe</i>	358
3. <i>Mircea Streinul în patria iconarilor. De la epopee la roman</i>	359
4. <i>Demonii, în prăvăliile nordului.....</i>	361
5. <i>O antologie a scrisului bucovinean la 1937.....</i>	362
Radu Mareș.....	365
<i>Ce fel de margini?</i>	367

II. Maramureș

Augustin Buzura.....	371
1) <i>Apartenența maramureșeană</i>	371
2) <i>Despre moartea psihică. Sociografii rebele.....</i>	373

3) <i>Omul din subterană, 1970</i>	375
4) <i>Fiecare revoluție își devorează liderii</i>	378
Alexandru Ivasiuc.....	380
1. <i>De la eseu la roman</i>	380
2. <i>Ape, păsări</i>	382
Ion Șugariu.....	385
1. <i>Periodizările literaturii române</i>	385
2. <i>În vremuri de război</i>	386
3. <i>Dincolo de linia frontului</i>	387
Arthur Dan.....	390
1. <i>Arborele genealogic</i>	390
2. <i>Ereziile unui medic psihiatru</i>	390
Ioan Groșan	393
<i>Legile timpului prezent</i>	393
Ion Zubașcu	396
1. <i>Biografia în anul 2010</i>	396
2. <i>Un antropocentrism al disperării</i>	397
Gheorghe Pârja.....	400
1. <i>Desești. Excursii și pelerinaje</i>	400
2. <i>În numele tatălui</i>	402
Gheorghe Vulturescu.....	405
Ioan Es. Pop	413
1. <i>Personajele providențiale</i>	413
2. <i>Lumea în camera 305</i>	415
Marian Ilea.....	419
Epilog	423

I. Lecția de istorie. Despre necesitatea unui alt Centru

Ritmul și ecoul dezbatărilor privind Europa Centrală au crescut vertiginos odată cu apariția eseului lui Milan Kundera, *Tragedia Europei Centrale*. Cred că niciunul dintre textele oamenilor de litere publicate în ultimii cizzeci de ani nu a avut un asemenea ecou. Niciunul dintre avertismentele ultimelor decenii – și, slavă Domnului, au fost nenumărate! – nu a sunat mai puternic. Romancierul avea credit, era unul dintre oamenii de succes ai anilor șazeci. Era, din unghiul de vedere al noii literaturi, unul dintre arhitecții Primăverii de la Praga. Se număra printre eroii ultimei rezistențe antisovietice: cea pragheză. (1) Era un exilat, dar nu orice fel de exilat. Simpla lui prezență punea în lumină complicitatea de care Occidentul se făcea, încă o dată, culpabil: cea cu ocupantul rus.

Milan Kundera era un prozator important, dar nu mai puțin un cărturar care putea ține publicului occidental neinforma – sau rău informa – o lecție de istorie. Iată cine sunteți dumneavoastră, spune Kundera unei lumi care uită mereu, fiindcă este dispusă să uite. *Tragedia Europei Centrale* e un manual de istorie, cu accente de pamflet politic. Dar accentele pamfletare nu întunecă operațiunea didactică. Profesorul Kundera explică răbdător, nu fără talent, cu o oarecare erudiție, unui vest european care e pregătit să uite și, avertizează el, să se sinucidă prin uitare.

Milan Kundera era „un om de la '68“. El venea dintr-o Europă în care utopia comunistă își trăia agonia. Anul 1968, cu momentele lui de revoltă convulsivă, cu fantezmele-i stângiste, dar și cu intrarea tancurilor sovietice în Praga spulbera cel mai viu dintre miturile secolului XX: Kundera venea, cu toată opera sa, cu toate personajele sale, din acest naufragiu. În locul celei mai bune lumi cu puțință, care își trăia eșecul, în locul modelului slăvit de literații generațiilor precursore, Kundera propunea alt model: al Europei Centrale. Ținea o lecție despre modelul politic, cultural, artistic oferit de această lume. Studiul lui Kundera începe cu evocarea rezistenței maghiare din toamna anului 1956. Mesajul disperat pe care directorul agenției

maghiare de presă îl transmitea lumii, „Murim pentru Ungaria și pentru Europa“, devine pentru scriitorul ceh un mesaj simbolic. „Murim pentru Ungaria și pentru Europa“ era o propoziție care se putea rosti doar în Europa Centrală. Doar cei din Europa Centrală, afirmă Kundera, sunt în stare să moară „pentru țara lor și pentru Europa“.

În 1956, ca și în 1968 se afla în fața tancurilor o parte de lume care ar fi trebuit apărată fiindcă ea, această parte a lumii, asigură buna respirație a întregului. A preda Europa Centrală dușmanului înseamnă a accepta asasinarea spiritului european. Cedându-și Centrul, Europa se pregătește de moarte. Nimic nu este mai urgent, arăta scriitorul, decât salvarea acestei părți a Europei. Lecție de istorie, *Tragedia Europei Centrale* aparține mesajelor de extremă urgență. Tot ce ținea de literatură nu făcea decât să acompanieze semnalele acestui SOS dramatic.

Nu Kundera este primul care încearcă să sensibilizeze cititorul occidental sau publicul american cu privire la violența desfiguratoare a ocupantului sovietic. *Gândirea captivă* (1953) și *Meleaguri natale* (1959) ale lui Czesław Miłosz avuseseră, la vremea lor, succes. Ele intraseră în bibliografia obligatorie a kremlinologilor. *Gândirea captivă* studia, cu destulă răbdare, felul în care mecanismele gândirii intelectuale și artistice duc, în anumite situații, către / la comunism. Pornind de la romanul lui Witkiewicz, *Insațiabilitate*, Czesław Miłosz stăruie asupra mediilor artistice care acceptă tezele ocupantului. Miłosz nu e pamfletar, este un analist care încearcă să lămurească situații altfel de neînțeles. Ultima parte a *Gândirii captive*, *Balticii*, evocă ocuparea țărilor baltice de sovietici, de germani și pe urmă iarăși de sovietici. Distrugerea unei civilizații ar sta în centrul acestui capitol nelipsit de generalizări: „Invazia spaniolilor în Mexic a trebuit să fie o încercare teribilă pentru azteci. Moravurile ocupantului erau de neînțeles: riturile lor religioase, stranii; căile gândirii lor, de nepătruns. Invazia armatei roșii n-a fost un șoc mai mic pentru estonieni, letoni, lituanieni. Vârstnicii își aminteau de timpurile țarului; dar ordinea nouă nu se asemana cu nimic țarismului; era de mii de ori mai rău. În anii care se curseseră după prăbușirea țarismului, Rusia, în loc să se apropie de Europa, se îndrepta către principii de organizare pe care Europa nu le cunoscuse niciodată“. (2)

Este unitatea de măsură a răului, pe care o propun și alți autori. Unul dintre ei e Mircea Eliade. *Destinul culturii românești*, publicat de Mircea